

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2024-2-1>

А. В. Литвин¹, Л. А. Руденко¹, Г. З. Федюк²

¹Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
м. Львів, Україна

²Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського, м. Львів, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7755-9780> – А. В. Литвин

<https://orcid.org/0000-0003-1351-4433> – Л. А. Руденко

<https://orcid.org/0009-0007-4003-0238> – Г. З. Федюк

avlytvyn@gmail.com

ПРИНЦИПИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Обґрунтовано доцільність спрямування розвитку педагогічної майстерності вчителів на підвищення професійного рівня впродовж життя з метою неперервного вдосконалення особистості. На основі вивчення наукової літератури, врахування процесів модернізації вітчизняної освітньої галузі, досягнень теорії та методики професійної освіти, зарубіжного досвіду підготовки педагогів і власний досвід освітньої діяльності визначено комплекс принципів розвитку педагогічної майстерності вчителів у процесі професійного самовдосконалення. До них віднесено: загальнодидактичні (свідомості й активності навчання; наочності; систематичності та послідовності; міцності знань; науковості; доступності; зв'язку теорії з практикою тощо), які утворюють єдність між теоретичними положеннями дидактики і способами створення конкретних методик і технологій навчання; принципи педагогічної освіти (антропоцентризму, системності, творчості, академічної автономії, креативності, інноваційного розвитку та ін.), що корегують навчально-виховну діяльність закладів і установ, які здійснюють підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників; принципи освіти дорослих (пріоритетності самостійного навчання, спільної діяльності, використання позитивного життєвого досвіду, коригування досвіду й особистісних настанов, індивідуального підходу до навчання на основі особистісних потреб, елективного навчання, затребуваності результатів навчання практикою, системності навчання й актуалізації його результатів), що спрямовані на саморозвиток особистості, яка має конкретні освітні запити; а також специфічні принципи розвитку педагогічної майстерності (неперервності, інтегративності, інноваційності, цілісності, пріоритетності, саморозвитку), дотримання яких є обов'язковим для ефективного розвитку педагогічної майстерності вчителів у процесі неперервного професійного самовдосконалення.

Ключові слова: педагогічна майстерність, дидактичні принципи, учителі, професійне самовдосконалення, принципи розвитку педагогічної майстерності.

А. В. Lytvyn¹, L. A. Rudenko¹, H. Z. Fedyuk²

¹ Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine

² Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture, Lviv, Ukraine

PRINCIPLES OF TEACHER'S PEDAGOGICAL SKILLS DEVELOPMENT

The expediency of directing the development of teachers' pedagogical skills to raise the professional level throughout their lives with the aim of continuous personal development is substantiated. Based on the study of scientific literature, taking into account the processes of modernization of the domestic educational sector, the achievements of the theory and methodology of professional education, the foreign experience in

teacher training, and their own experience of academic activities, the authors consider a set of principles for the development of teachers' pedagogical skills in the process of professional self-improvement. The principles include: general didactic (consciousness and activity of learning; visibility; systematicity and consistency; strength of knowledge; scientificity; accessibility; connection of theory with practice, etc.), which form a unity between theoretical provisions of didactics and ways of creating specific teaching methods and technologies; principles of teacher education (anthropocentrism, academic autonomy, creativity, innovative development, etc.), which adjust the educational activities of institutions that provide training and advanced training of teachers; principles of adult education (priority of independent learning, joint activities, use of positive life experience, adjustment of experience and personal attitudes, individual approach to learning based on personal needs, elective learning, demand for learning outcomes by practice, systematic learning and updating of its results) aimed at self-development of the individual; as well as specific principles of pedagogical skills development (continuity, integrity, innovation, integrity, priority, self-development), which are mandatory for the effective development of teachers' pedagogical skills in the process of continuous professional development.

Key words: pedagogical skill, didactic principles, teachers, professional self-improvement, principles of pedagogical skill development.

Одним із визначальних чинників, що забезпечують ефективність навчання, виховання та розвитку прийдешнього покоління у ХХІ ст., є здатність педагогічного працівника реалізувати культурно-духовний зв'язок минулого, сьогочасного та майбутнього. В умовах модернізації змісту навчання, активного впровадження новітніх освітніх технологій, постійного вдосконалення форм і методів організації педагогічного процесу задовольнити соціальні запити і потреби освітньої практики щодо цілеспрямованого проектування розвитку особистості здатний лише компетентний і професійно підготовлений педагог з інноваційним, творчим мисленням [13, с. 19]. Зважаючи на це, потребують перегляду традиційні підходи до підготовки педагогічних працівників та розвитку їхньої майстерності впродовж подальшого самовдосконалення.

Науково-педагогічна громадськість України переконана, що успішність національної школи залежить від того, наскільки успішним і вмотивованим буде учитель, від його здатності бути лідером, конструктивно вирішувати професійно-педагогічні проблеми, виховувати освічених і морально свідомих громадян – патріотів своєї держави і майбутніх професіоналів. Важливо, що «формула» нової школи охоплює не лише заснований на компетентнісному підході зміст освіти, а й «умотивованого вчителя, який має свободу творчості та розвивається професійно» [18, с. 16].

Відповідно, актуальне завдання педагогічної освіти полягає у підготовці педагога, який усвідомлює своє призначення і соціальну відповідальність, дбає про своє професійне зростання, прагне до креативності та досягнення високих освітніх результатів. Професійна підготовка вчителів в Україні ґрунтується на чималому досвіді і досягненнях педагогічної науки, її якість є достатньо високою. Провідні тенденції організації післядипломної освіти педагогічних працівників і розви-

тку їхньої професійної майстерності розглянуті в працях В. Бондаря, І. Зязюна, Л. Крамущенко, І. Кривоноса, В. Куценка, О. Лавріненка, Н. Нічкало, В. Олійника, В. Семиченко, С. Сисоєвої, М. Солдатенка, В. Сухомлинського, Н. Тарасевич, А. Чернишова, В. Швидуна, В. Юрисова та ін. Аналіз результатів наукових пошуків щодо дав підстави для висновку про доцільність його. Проте, зауважимо, що в сучасних педагогічних дослідженнях і методичних розробках не достатньо висвітлені питання принципів розвитку педагогічної майстерності вчителів у процесі професійного самовдосконалення.

Мета статті: визначити й обґрунтувати комплекс принципів, дотримання яких сприятиме розвитку педагогічної майстерності вчителів та ефективному професійному самовдосконаленню.

На переконання О. Дубасенюк, сучасна школа потребує вчителів нової генерації, здатних підготувати освічених, духовно багатих, вихованих, національно свідомих, підприємливих громадян, спроможних ухвалювати відповідальні рішення та прогнозувати їх наслідки, креативних, оперативних і конструктивних, готових до плідної співпраці, [20, с. 6]. У цьому контексті педагогічну майстерність, як домінуючу складову педагогічної дії (О. Лавріненко [14]), доцільно трактувати як ідеал педагогічної підготовленості вчителя та еталон ефективності його діяльності.

С. Гончаренко розглядає педагогічну майстерність як високий рівень педагогічної діяльності, що відрізняється досконалим умінням навчати здобувачів освіти, формувати в них позитивні риси особистості й характеру [4, с. 251]. На думку І. Зязюна, саме в майстерності педагога, виражається його професійна та людська сутність, відбувається його самореалізація в педагогічній діяльності, вищий рівень якої виявляється в тому, що у відведений час учитель досягає оптимальних результатів [7].

Аналіз проблеми педагогічної майстерності в науковій літературі та узагальнення його результатів у контексті професійної діяльності вчителів закладів загальної середньої освіти дав підстави розглядати *педагогічну майстерність як інтегративну характеристику високої професійно-педагогічної компетентності вчителя, зумовлену особистісними і професійними якостями, що виявляються в досконалому володінні предметом, здатності до продуктивної педагогічної взаємодії з учнями, творчості в навчально-виховній діяльності, готовності до постійного особистісного та професійного саморозвитку*. Цілеспрямований розвиток педагогічної майстерності вчителів націлений на максимальне розкриття їхнього особистісного потенціалу. Найбільш доцільно його здійснювати в процесі неперервного професійного самовдосконалення, який має будуватися з урахуванням специфіки системи професійної підготовки, усталених традицій і тенденцій, власних становленню та культурно-історичному поступу вітчизняної та зарубіжної педагогічної освіти. Серед них на особливу увагу заслуговує комплекс дидактичних принципів.

У педагогічній науці принципи навчання (дидактичні принципи) відображають систему основних дидактичних вимог, дотримання яких забезпечує ефективність педагогічного процесу [2, с. 271]. На думку В. Кременя, загальна стратегія педагогіки як науки полягає у трансформації класичних дидактичних принципів інноваційними освітніми проектами, що призводить до перетворення цих принципів на адекватні структурні складові технологічного рівня [12, с. 24]. Конкретизуючи зміст методологічних підходів, дидактичні принципи визначають спрямованість освітнього процесу і становлять основу для проведення педагогічних досліджень [22, с. 313].

У нашому дослідженні таку основу утворюють загальнодидактичні принципи, принципи педагогічної освіти, принципи освіти дорослих і специфічні принципи розвитку педагогічної майстерності.

Загальнодидактичні принципи (свідомості й активності навчання; наочності; систематичності та послідовності; науковості освітнього процесу, міцності засвоювання знань, формування вмінь і навичок; доступності викладання; активності та свідомості навчання; зв'язку теорії з практикою; спрямованості освітнього процесу на вирішення взаємопов'язаних завдань освіти, виховання і розвитку та ін. [3, с. 159–162]) відображають основні вимоги до змісту освіти, методики та форм організації педагогічного процесу та управління ним. Вони поділяються на ті,

що: забезпечують добір змісту навчання; стосуються педагогічної діяльності; методики викладання та контролюючих функцій. Взаємопов'язані та взаємозумовлені, загальнодидактичні принципи мають органічно поєднувати теоретичні положення дидактики зі способами створення конкретних методик і технологій навчання [12, с. 24–25]. У контексті вирішення проблеми розвитку педагогічної майстерності вчителів ми опираємося на загальнодидактичні принципи систематичності та послідовності; свідомості й активності навчання; міцності знань, умінь і навичок; науковості; зв'язку теорії з практикою; доступності; наочності [5, с. 52].

На розвиток педагогічної майстерності вчителя значною мірою впливають також принципи педагогічної освіти (антропоцентризму, індивідуального підходу, творчості, системності, креативності, академічної автономії, інноваційного розвитку та ін.). У сукупності ці принципи є основою навчально-виховної діяльності усіх закладів та установ, які здійснюють підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників [25, с. 12].

У Концепції освіти дорослих викладені відповідні принципи. Як компонент системи неперервної освіти, принципи освіти дорослих передусім спрямовані на саморозвиток особистості з конкретними освітніми запитами. До них відносять: визнання права на освіту як одного з фундаментальних прав людини будь-якого віку; оперативне й максимальне задоволення освітніх потреб кожного громадянина; доступність, безперервність і наступність освіти; зорієнтованість на загальнолюдські цінності та гуманістичні ідеали; системність в особистісному та професійному розвитку; визнання результатів попереднього навчання; взаємодія та партнерство державних органів, громадських організацій у забезпеченні розвитку освіти дорослих; урахування особливостей культурно-освітніх потреб різних категорій дорослого населення; відповідність державним вимогам та освітнім стандартам [11, с. 16]. Ми переконані також, що розвиток педагогічної майстерності вчителів у процесі неперервного професійного самовдосконалення має здійснювати також на основі принципів: пріоритетності самостійного навчання, спільної діяльності, використання позитивного життєвого досвіду, індивідуального підходу до навчання на основі особистісних потреб, коригування досвіду й особистісних настанов, елективного навчання, затребуваності результатів навчання практикою, системності навчання й актуалізації його результатів тощо [21, с. 68]. Їх застосування сприятиме ефективному та комплекс-

сному забезпеченню освітніх потреб кожного вчителя і вимог суспільства до його підготовленості.

Відповідно до гуманістичної парадигми освіти розвиток педагогічної майстерності вчителя передусім передбачає всебічний саморозвиток особистості педагога. Однією з важливих передумов реалізації цього процесу є розвиток педагогічної майстерності вчителів ЗЗСО, зокрема, через формування в них готовності до постійного саморозвитку, неперервного професійного самовдосконалення, і, як результат, – до продуктивної педагогічної діяльності. Для вирішення цього завдання потрібно визначити й обґрунтувати специфічні принципи розвитку педагогічної майстерності вчителів ЗЗСО, які відображають особливості та напрями цього процесу під час професійного самовдосконалення, його основні ознаки і вимоги. Охарактеризуємо їх.

Одним із ключових у сенсі розвитку педагогічної майстерності вчителя вважаємо *принцип неперервності*, згідно з яким неперервна освіта розглядається як процес особистісного, соціального і професійного розвитку людини упродовж життя (*lifelong education*). Важливо зазначити, що мета *lifelong education* полягає у вдосконаленні як кожної окремої особистості, так і суспільства в цілому [23, с. 34]. Цікавим у цьому сенсі є вислів Е. Форє, який розглядав поняття «освіта упродовж життя» не як освітню систему, а власне як основний принцип організації всієї освітньої системи, що має становити підґрунтя для розвитку кожної з її складових» [24, с. 181–182]. Неперервна освіта, зорієнтована на гуманізацію, демократизацію та індивідуалізацію навчання, є важливою умовою підвищення соціального статусу людини в суспільстві на основі цілеспрямованої інтеріоризації особистістю соціокультурного досвіду з використанням усіх ланок освітньої системи.

Суголосно з проблематикою нашої статті, до важливих чинників забезпечення ефективності неперервної освіти відносимо: створення на державному рівні єдиної системи неперервної професійної освіти педагогічних працівників; наявність необхідних освітніх ресурсів, особисту вмотивованість учителів щодо розвитку педагогічної майстерності у процесі самовдосконалення. Зазначимо, що неперервне самовдосконалення вчителів передбачає постійне оновлення професійних знань, умінь і навичок і творче їх застосування в професійній діяльності; розвиток усіх складових педагогічної майстерності відповідно до потреб, здібностей та інтересів особистості на основі організації цілеспрямованого поетапного зростання її професійного потенціалу. Реалізація принципу неперервності забезпечить: вироблення в учителів потреби

і здатності навчатися протягом життя, свідомого ставлення до цього процесу як до накопичення життєвого та професійного досвіду; розвиток ціннісних орієнтацій і самоактуалізацію власної системи цінностей, життєво важливих способів самореалізації; творче зростання особистості.

Вважаємо, що ефективний розвиток педагогічної майстерності вчителів можливий завдяки інтегруванню діяльності педагогічної самоосвіти, курсів підвищення кваліфікації та методичних об'єднань. До цього динамічного, неперервного процесу потрібно застосовувати прогностичний підхід з урахуванням особливостей та аналізу різноманітних параметрів знань [10, с. 24]. Зважаючи на викладене, доцільним видається застосування *принципу інтегративності*, одним із визначальних у сучасній педагогіці щодо організації будь-якої освітньої системи. Його впровадження у практику освіти пов'язують з аналізом розвитку особистості під час професійної підготовки, а також із модернізацією змісту освіти з метою засвоєння інтегрованих знань [10, с. 26].

Розвиток педагогічної майстерності вважаємо одним із найбільш ефективних засобів забезпечення інтегративних тенденцій у професійному самовдосконаленні вчителів, оскільки це поняття поєднує цілісну систему взаємопов'язаних загальнонаукових і фахових знань, умінь і навичок учителя, його загальну та професійну культуру, рівень духовного розвитку тощо [1].

У наукових розвідках з проблем інтеграції в освіті доведено, що застосування принципу інтегративності позитивно впливає на мотивацію педагогів щодо збагачення професійно важливих якостей, сприяє актуалізації потреби саморозвитку всіх складових педагогічної майстерності, невинного підвищення рівня професійно-педагогічної компетентності тощо. Його реалізація передбачає забезпечення інтегрованості неперервного впливу різних компонентів педагогічної підготовки вчителів (діяльності курсів підвищення кваліфікації, методичних об'єднань і педагогічної самоосвіти) на ефективний розвиток усіх складових педагогічної майстерності, задоволення їхніх потреб та інтересів щодо опанування новітніх технологій викладання у ЗЗСО, способів особистісного і професійного самовдосконалення [21, с. 71]. Вважаємо, що застосування принципу інтегрованості зорієнтоване на взаємне підсилення особистісних і професійних складових педагогічної майстерності вчителів та їх цілеспрямований розвиток у процесі професійного самовдосконалення.

Принцип інноваційності пов'язаний із створенням, опануванням та впровадженням у практику

психолого-педагогічних і науково-технологічних досягнень. Інноваційність характеризується активним пізнанням та евристичним навчанням, відкритістю, випередженням реальності в науковій теорії та практиці, раціональним поєднанням традицій і новаторства, співробітництвом тощо. Науковці розглядають інноваційність передусім, як відкритість учителя до активної суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями, прагнення покращити дійсність, що виявляється у здатності аналізувати проблеми й обирати оптимальні способи їх вирішення, а також як організацію освітнього середовища, зорієнтованого на формування та розвиток особистості суб'єктів освітнього процесу [21, с. 71].

Реалізація цього принципу у професійно-педагогічній діяльності забезпечує умови розвитку особистості вчителя, її право на індивідуальний творчий внесок, особистісну ініціативу, свободу саморозвитку [6, с. 14]. Застосування принципу інноваційності у процесі неперервного самовдосконалення вчителів сприяє зростанню їхнього особистісного потенціалу, посиленню вмотивованості розвивати педагогічну майстерність шляхом: опанування способів аналізу педагогічних ситуацій з опорою на власний педагогічний досвід, вироблення вмінь цілісно підходити до проблем та вирішувати їх колегіально; розвитку здатності обґрунтовано оцінювати можливості й особливості реалізації продуктивних способів педагогічної взаємодії тощо. Вважаємо, що цей принцип уможливорює оптимізацію розвитку педагогічної майстерності вчителів завдяки зростанню їхньої вмотивованості, активізації потреби здобувати нові знання, усвідомленню необхідності неперервного професійного саморозвитку, виробленню вмінь прогнозувати і моделювати педагогічну взаємодію, а також виконувати рефлексію власної діяльності.

Щоб задовольнити сучасні суспільні вимоги до професійної компетентності вчителів, розвиток їхньої педагогічної майстерності потрібно спрямовувати на розширення досвіду самостійної діяльності [15, с. 22]. Це може забезпечити *принцип цілісності*. Дослідники розглядають цілісність як ознаку освітньої системи, що відображає підпорядкування її частин єдиному цілому на основі внутрішніх зв'язків. Ґрунтуючись на комплементарності, цей принцип унеможливорює зведення цілого об'єкта до простої суми його частин. На думку І. Зязюна, принцип цілісності спрямований на формування «метакомпетентності» [8, с. 22] – цілісної характеристики фахівця, спроможного розв'язувати будь-які проблеми, охоплені площиною його відповідальності. Такою

«метакомпетентністю» вважаємо педагогічну майстерність вчителів, оскільки вона органічно поєднує їхні професійні знання, вміння, навички, професійно важливі якості особистості, її індивідуальні психологічні особливості, які виявляються в успішній педагогічній діяльності, сприяють підвищенню ефективності освітнього процесу. Отже, застосування принципу цілісності уможливорює розгляд процесу професійного самовдосконалення вчителів як цілісного конструкту, кожний елемент якого виконує певну функцію щодо розвитку їхньої педагогічної майстерності.

Національній стратегія розвитку освіти в Україні, як один зі стратегічних напрямів державної освітньої політики декларує принцип пріоритетності людини як суб'єкта навчальної діяльності [17]. Мова йде про необхідність побудови освітнього процесу на засадах людиноцентризму, його зорієнтованість на загальнолюдські цінності, утвердження особистості як найвищої суспільної цінності. На наше переконання, розвиток педагогічної майстерності вчителів у процесі професійного самовдосконалення потрібно здійснювати з урахуванням цих положень, що відображають гуманістичні цінності освітньої системи. Зважаючи на це, важливим, на нашу думку, є *принцип пріоритетності*, який передбачає передусім збагачення змісту педагогічної підготовки новітніми знаннями, актуальною проблематикою, пов'язаною з реаліями освітньої практики. Це допоможе вчителю підбирати оптимальні методи, прийоми, засоби навчання, що надають освітньому процесу актуальності, перспективності, викликають більше зацікавлення в учнів. Учитель-майстер має відрізнятись професійною свободою, здатністю до творчості, усвідомленим прагненням до підвищення власного професійного рівня. Неперервний розвиток педагогічної майстерності передбачає самовдосконалення цих професійно важливих якостей на аксіологічних засадах.

Акцент передусім на саморозвитку та самоосвіті передбачає спрямованість цих процесів на перетворення особистісно значущих якостей на професійно значущі характеристики як складові педагогічної майстерності, що сприятимуть свідомому опануванню, активному виробленню нових і вдосконаленню наявних професійних компетентностей [9 с. 36–37], а також соціальних навичок. Вважаємо, що використання принципу пріоритетності з метою розвитку педагогічної майстерності сприятиме виробленню у вчителів потреби неперервного самовдосконалення, здатності до саморозвитку та самоосвіти як засобу цілеспрямованої діяльності з саморозвитку особистісних якостей

і самовиховання необхідних для максимального виявлення свого потенціалу рис.

Принцип саморозвитку відображає рефлексивний підхід до підвищення рівня власної педагогічної майстерності, що спонукає розглядати педагогічну рефлексію суб'єкта освітньої діяльності як психологічний механізм професійного саморозвитку та самовдосконалення. Виявляючись у здатності до самоаналізу, проектування та конструювання професійної діяльності, внаслідок чого формується суб'єктивна позиція педагога щодо корегування освітньої практики, оцінювання результатів власної діяльності, вироблення критичного ставлення до неї, рефлексія актуалізує внутрішній потенціал особистості вчителя [19, с. 103].

Як зазначає Л. Лук'янова, принцип саморозвитку опирається на свідоме ставлення до розвитку власної майстерності, є вагомою складовою самомотивації вчителя, даючи йому змогу розглядати свої знання, здібності та цінності як суттєвий чинник ефективності педагогічного впливу [16, с. 123]. Іншими словами, рефлексивність не лише забезпечує здатність вчителя до ціннісно-сислової самоідентифікації й цілевизначення, а й актуалізує його можливість щодо самодетермінації й саморозвитку. Значущість запропонованого принципу, на нашу думку, визначається тим, що він є підґрунтям для неперервного саморозвитку вчителів, спрямований на їхнє особистісне і професійне вдосконалення на основі свідомого ставлення до предмета педагогічної дії, сприйняття його крізь призму власної системи цінностей і педагогічної позиції.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що у процесі розвитку педагогічної майстерності вчителів потрібно застосовувати цілісну систему проектування та саморозвитку особистості на основі оптимального поєднання традиційних та інноваційних принципів. Це забезпечить ефективність гармонійного розвитку особистості вчителя та успішності його професійного самовдосконалення впродовж усієї педагогічної кар'єри.

Висновок. Вивчення наукової літератури, врахування процесів модернізації вітчизняної освітньої галузі, досягнень теорії та методики професійної освіти, зарубіжного досвіду підготовки педагогів і власний досвід освітньої діяльності дав нам змогу визначити комплекс принципів розвитку педагогічної майстерності вчителів у процесі професійного самовдосконалення: загальнодидактичних, які утворюють єдність між теоретичними положеннями дидактики і способами створення конкретних методик і технологій навчання; принципів педагогічної освіти, що корегують

навчально-виховну діяльність закладів і установ, які здійснюють підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників; принципів освіти дорослих, спрямованих на саморозвиток особистості, яка має конкретні освітні запити; специфічних принципів розвитку педагогічної майстерності (неперервності, інтегративності, інноваційності, цілісності, пріоритетності, саморозвитку), дотримання яких є обов'язковим для ефективного розвитку педагогічної майстерності вчителів у процесі професійного самовдосконалення.

Список літератури:

1. Барбіна Є.С. Формування педагогічної майстерності в системі безперервної педагогічної освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 1998. 36 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка : посібник для студентів у вищих навчальних закладів. Київ : Вид. центр «Академія», 2002. 572 с.
3. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія: навч. посібник. Київ : Вища школа, 1995. 237 с.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
5. Гуревич Р.С. Теорія і практика навчання в професійно-технічних закладах : монографія. Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 410 с.
6. Дичківська І.М. Готовність до інноваційної діяльності у структурі професійно-особистісної підготовки педагога. *Наука і освіта*. 2011. № 5. С. 13–15.
7. Зязюн І.А. Педагогіка добра : ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. Київ : МАУП, 2000. 309 с.
8. Зязюн І.А. Педагогічне наукове дослідження у контексті цілісного підходу. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2011. № 1. С. 19–30.
9. Козаченко Г.В. Принципи розвитку педагогічної компетентності викладачів фармацевтичного профілю у системі науково-методичної роботи коледжу. *Імідж сучасного педагога*. 2019. № 1(184). С. 35–37.
10. Козловська І.М., Литвин А.В. Концептуальні основи інтеграції та наступності навчання у професійно-технічній освіті. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2003. № 3. С. 20–29.
11. Концепція освіти дорослих в Україні / укл. : Лук'янова Л. Б. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2011. 24 с.
12. Кремень В.Г. Система освіти в Україні : сучасні тенденції і перспективи. *Професійна освіта : педагогіка і психологія* / за ред. Т. Левовицького, І. Зязюна, І. Вільш, Н. Ничкало. К., Ченстохова : Віпол, 2000. Ч. II. С. 11–30.
13. Кремень В. Сучасна філософія освіти і педагогічна наука. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2002. № 4. С. 11–20.

14. Лаврінченко О.А. Педагогічна майстерність як домінуючий складник педагогічної дії. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2013. № 3. С. 102–106.

15. Литвин А.В., Руденко Л.А. Актуальність застосування цілісного підходу в сучасній професійній освіті. *Професійна освіта : проблеми і перспективи*. 2016. Вип. 10. С. 20–26.

16. Лук'янова Л.Б. Основоположні принципи андрагогічної моделі навчання : оптимальні умови використання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, проблеми* : зб. наук. пр. Вип. 23. Київ – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2010. С. 119–124.

17. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки : схвалено Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 5.03.2017).

18. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи / упор. Л. Гриневич та ін.; заг. ред. М. Грищенко. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (дата звернення: 20.04.2018).

19. Оверко Н.Я. Розвиток педагогічної майстерності викладачів спеціальних дисциплін професійно-технічних навчальних закладів кулінарного профілю у процесі підвищення кваліфікації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2016. 258 с.

20. Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку : монографія / заг. ред. О. А. Дубасенюк ; вид. 2-е, доп. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2008. 380 с.

21. Федюк Г.З. Розвиток педагогічної майстерності вчителів природничих предметів у процесі неперервного професійного самовдосконалення : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Львівський держ. ун-т безпеки життєдіяльності. Львів, 2019. 289 с.

22. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посібник. Київ : Либідь, 2002. 560 с.

23. Dave R. H. Foundation of Lifelong Education: Some Methodological Aspects. in Dave, R. H. (ed.) *Foundations of Lifelong Education*. Oxford : Pergamon Press ; Hamburg : UNESCO Institute for Education, 1976. P. 15–55.

24. Faure E. et al. Learning to be: The World of Education Today and Tomorrow. London and Paris : UNESCO–Harrap, 1972. 313 p.

25. Pedagogical Constitution of Europe. Association of Rectors of pedagogical universities in Europe. URL: <http://www.arpue.org/index.php/uk/chasopys-yevropeiski-pedahohichni-studii/pedahohichna-konstytutsiia-yevropy> (дата звернення: 5.06.2018).

References:

1. Barbina, Ye. S. (1998). Formuvannia pedahohichnoi maisternosti v systemi bezpererвної pedahohichnoi osvity [Formation of pedagogical skills in the system of continuous pedagogical education]. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv. [in Ukrainian].

2. Volkova, N. P. (2002). Pedahohika: posibnyk dlia studentiv u vyshchych navchalnykh zakladiv [Pedagogy: a manual for students in higher education]. Kyiv: Academia Publishing Center. [in Ukrainian].

3. Haluzynskyi, V. M. & Yevtukh, M. B. (1995). Pedahohika: teoriia ta istoriia: navch. posibnyk. [Pedagogy: Theory and History: a textbook]. Kyiv: Higher School. [in Ukrainian].

4. Honcharenko, S. U. (1997). Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].

5. Hurevych, R. S. (2008). Teoriia i praktyka navchannia v profesiino-tekhnichnykh zakladakh : monohrafiia [Theory and practice of teaching in vocational schools: a monograph]. Vinnytsia: DOV "Vinnytsia". [in Ukrainian].

6. Dychkivska, I. M. (2011). Hotovnist do innovatsiinoi diialnosti u strukturi profesiino-osobystisnoi pidhotovky pedahoha [Readiness for innovative activity in the structure of professional and personal training of a teacher]. *Nauka i osvita*, 5, 3–15. [in Ukrainian].

7. Ziaziun, I. A. (2000). Pedahohika dobra: idealy i realii: nauk.-metod. posib. [Pedagogy of the good: ideals and realities: scientific and methodological manual]. Kyiv: IAPM. [in Ukrainian].

8. Ziaziun, I. A. (2011). Pedahohichne naukove doslidzhennia u konteksti tsilisnogo pidkhodu [Pedagogical scientific research in the context of a holistic approach]. *Porivnialna profesiina pedahohika*, 1, 19–30. [in Ukrainian].

9. Kozachenko, H. V. (2019). Pryntsyipy rozvytku pedahohichnoi kompetentnosti vykladachiv farmatsevychnoho profilu u systemi naukovo-metodychnoi roboty koledzhu [Principles of development of pedagogical competence of pharmaceutical teachers in the system of scientific and methodological work of the college]. *Imidzh suchasnoho pedahoha*. 1 (184), 35–37. [in Ukrainian].

10. Kozlovska, I. M. & Lytvyn, A. V. (2003). Kontseptualni osnovy intehratsii ta nastupnosti navchannia u profesiino-tekhnichnii osviti [Conceptual foundations of integration and continuity of education in vocational education]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity*. 3, 20–29. [in Ukrainian].

11. Lukianova, L. B. (comp.) (2011). Kontseptsiia osvity doroslykh v Ukraini [The concept of adult education in Ukraine]. Nizhyn: PE Lysenko M. M. [in Ukrainian].

12. Kremen, V. H. (2000). Systema osvity v Ukraini : suchasni tendentsii i perspektyvy [The system of education in Ukraine: current trends and prospects] *Profesiina osvita : pedahohika i psykholohiia*. (Part II), (pp.11–30). Kyiv, Czestochowa: Wipol. [in Ukrainian].

13. Kremen, V. (2002). Suchasna filozofia osvity i pedahohichna nauka [Modern philosophy of education and pedagogical science]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity*. 4, 11–20. [in Ukrainian].

14. Lavrinenko, O. A. (2013). Pedagogichna maisternist yak dominantnyi skladnyk pedagogichnoi dii [Pedagogical skill as a dominant component of pedagogical action]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyimi systemamy*. 3, 102–106. [in Ukrainian].
15. Lytvyn, A. V. & Rudenko, L. A. (2016). Aktualnist zastosuvannya tsilisnogo pidkholu v suchasni profesiinii osviti [Relevance of holistic approach application in modern professional education]. *Profesiina osvita : problemy i perspektyvy*. 10, 20–26. [in Ukrainian].
16. Lukianova, L. B. (2010). Osnovopolozhni pryntsypy andrakhohichnoi modeli navchannia: optymalni umovy vykorystannia [Basic principles of the andragogical model of training: optimal conditions of use]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, problemy*. 23, 119–124. [in Ukrainian].
17. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na 2012–2021 roky : skhvaleno Ukazom Prezidenta Ukrainy vid 25 chervnia 2013 roku №344/2013. [National Strategy for the Development of Education in Ukraine for 2012-2021: approved by the Decree of the President of Ukraine of June 25, 2013 № 344/2013]. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. [in Ukrainian].
18. Hrynevych, L. Hryshchenko, M. (ed.) et.al. Nova ukrainska shkola : kontseptualni zasady reformuvannya serednoi shkoly [*New Ukrainian school: conceptual foundations of secondary school reform*]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>. [in Ukrainian].
19. Overko, N. Ya. (2016). Rozvytok pedagogichnoi maisternosti vykladachiv spetsialnykh dystsyplin profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv kulinarного profilu u protsesi pidvyshchennia kvalifikatsii [Pedagogical skills development of teachers of special disciplines of vocational schools of culinary profile in advanced training]. *Candidate's thesis*. Vinnytsia: Vinnytsia State Pedagogical University named after M. Kotsiubynskyi. [in Ukrainian].
20. Dubaseniuk, O. A. (ed.). (2008). Profesiino-pedagogichna osvita: suchasni kontseptualni modeli ta tendentsii rozvytku: monohrafiia [Vocational and Pedagogical Education: Modern Conceptual Models and Development Trends: a monograph]. (2nd ed.). Zhytomyr: ZhDU Publishing House. [in Ukrainian].
21. Fediuk, H. Z. (2019). Rozvytok pedagogichnoi maisternosti vchyteliv pryrodnychkykh predmetiv u protsesi neperervnogo profesiinoho samovdoskonalennia [Development of pedagogical skills of teachers of natural subjects in the process of continuous professional self-improvement]. *Candidate's thesis*. Lviv: Lviv State University of Life Safety. [in Ukrainian].
22. Yahupov, V. V. (2002). Pedagogy: a textbook [Pedagogika: navch. posibnyk]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
23. Dave, R. H. (1976). Foundation of Lifelong Education: Some Methodological Aspects. in Dave, R. H. (ed.) *Foundations of Lifelong Education*. (pp. 15–55). Oxford: Pergamon Press; Hamburg: UNESCO Institute for Education. [in English].
24. Faure E. et al. (1972). Learning to be: The World of Education Today and Tomorrow. London and Paris: UNESCO–Harrap. [in English].
25. Pedagogical Constitution of Europe. Association of Rectors of Pedagogical Universities in Europe. Retrieved from: <http://www.arpue.org/index.php/uk/chasopys-yevropeiski-pedagogichni-studii/pedagogichna-konstytutsiia-yevropy>. [in English].

© А. В. Литвин, Л. А. Руденко, Г. З. Федюк, 2024

Оглядова стаття

Надійшла до редакції 04.12.2024

Прийнято до публікації 18.12.2024